

De schaduw van Fout

Een NSB-zoon vertelt

FRITS KAPPERS

Roman

Van Frits Kappers verscheen eerder

2013 Stormkracht
als je partner borstkanker blijkt te hebben

Frits Kappers

De schaduw van Fout

Een familiegeschiedenis gebaseerd op waargebeurde feiten

Hoogeveen|2022

Alle namen, historische personen uitgezonderd, zijn gefingeerd.
Elke overeenkomst met bestaande personen berust op louter toeval, met uitzondering van de leden van de familie Hesselink.

Eerste druk april 2022
Tweede druk mei 2022

De schaduw van Fout

Copyright 2022 Frits Kappers
Omslagontwerp Marco Kappers
Druk Pumbo.nl
www.fritskappers.nl
schaduwvanfout@ziggo.nl
ISBN 97 894 6443 42 00
NUR 337

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende.

Ik weet niet met welke wapens men in de derde wereldoorlog zal strijden,
maar ik weet wel dat het in de vierde met stokken en stenen zal zijn.

Albert Einstein

Proloog

De halfopen ogen zien dankzij drie glazen wijn en een slaappil niets meer. Een vage glimlach verzacht haar anders zo strakke gelaat. Hij trekt het hoofdkussen strak, overziet aan het voeteneind de situatie en aarzelt.

Ze is duidelijk geweest. 'Ik wil dood. Er niet meer zijn.' Alzheimer heeft haar meegenomen. Geen wilsbeschikking. Geen arts die nu nog een vinger aan haar wil branden. Alleen hij. Haar laatste hoop.

Storm in zijn hoofd. 'Is dit haar wens of de mijne? Heb ik met haar te doen of neem ik wraak?'

Hij houdt het kussen vlak boven haar hoofd. Aarzelt nog steeds. In de storm klinkt haar stem. 'Als je vader maar niet zo fout was geweest.'

Doodse stilte verjaagt de storm.

Voor hij de deur sluit kijkt hij nog een keer om. Ze ligt er nog net zo, als toen hij binnenkwam.

Op de A18 ligt een dode kraai op de vluchtstrook.

'Hey Google. Bel Thea.'

'Met Thea.'

Nog een kraai.

'Ik heb het gedaan.'

1

24 juli 2019

Maarten Hesselink werd tegelijk met mij in het rooms-katholieke ziekenhuis in Winterswijk geboren. We bezochten dezelfde lagere school, gingen naar dezelfde HBS en we vierden elke zaterdagavond ons leven in de Chi Chi Club, een van de jongerencentra die het dorp rijk was; op een oude graanzolder, die slechts langs een steile ladder was te bereiken.

Na onze middelbareschooltijd scheidde onze wegen, tot wij elkaar in de hete zomer van 2019 in ons geboortedorp bij toeval tegenkwamen op camping Kortschot. We dronken 's avonds een paar biertjes en pakten de draad van ons contact moeiteloos weer op, alsof er geen halve eeuw tussen zat.

Maarten moest de volgende dag terug naar Hoogeveen en omdat we aan het eind van de avond nog lang niet waren bijgepraat, drong hij aan op een vervolg. 'Ik ben in de jaren tachtig in een zware crisis beland. Dat was een gitzwarte tijd. Ik zou er een boek over kunnen schrijven, alleen ben ik niet zo'n schrijver.'

'Misschien kan ik je daar wel bij helpen,' grapte ik.

'Meen je dat?'

'Waarom niet? Ik schrijf graag. Hangt er alleen wel van af wat je er mee wilt.'

'Ik zal er over nadenken.'

Als mensen zoiets zeggen, betekent dat vaak dat ze niet meteen nee willen zeggen, maar het uiteindelijk wel zullen doen. Zo niet Maarten. Hij kwam de volgende ochtend meteen naar me toe. 'Ik heb vannacht nog lang liggen nadenken en als jij het echt meent dat je mijn verhaal wel wilt schrijven, wil ik graag op korte termijn een afspraak maken.'

Op 24 juli drukten we elkaar in Hoogeveen opnieuw de hand en ontmoette ik Merel, met wie hij in 1994 was getrouwd.

'Grappig, Bobbie en ik zijn ook in 1994 getrouwd.'

‘Op welke datum?’

‘10 juni.’

Zijn mond viel open. ‘Wij ook.’

We zaten onder een dakplataan die weldadige schaduw leverde en zwaaiden naar Merel, toen ze op haar racefiets de tuin uitging.

‘Het zal je misschien verbazen: als ik mijn leven over zou mogen doen met de garantie dat de finale er net zo uitziet als nu, dan wil ik precies dezelfde route afleggen.’ Hij grijnsde breed toen hij mijn verbazing zag. ‘Het is makkelijk praten nu ik een gelukkig mens ben. In 1986 had ik waarschijnlijk iets anders gezegd.’

Boven ons zaten twee tortelduiven luidruchtig koerend, dicht tegen elkaar aan. Ik genoot van dat geluid. De vraag of ik zijn verhaal wilde schrijven lag nog open. Ik wilde eerst alles weten over zijn beweegredenen. Een crisis in iemands leven beschrijven, kan veel emoties oprakelen en mogelijk zou ik hem zelfs naar die emoties moeten leiden.

‘Heb je ideeën over de vorm voor het verhaal? Wil je dat het een egodocument wordt?’

Hij trok zijn neus op. ‘Alsjeblieft niet. Ik heb het geluk gehad dat ik de juiste mensen tegenkwam toen het er echt om ging. Het gaat niet om mij, het gaat om keuzes en de gevolgen die ze kunnen hebben.’

Hij stond op, liep het huis in en kwam terug met twee glazen, een karaf vol water en ijsklontjes. Het was ruim vijfendertig graden in de windstille schaduw van de plataan. Nederland was op weg naar een warmterecord.

‘Kun je er een spannend verhaal van maken? Zodat mensen door willen lezen en de onderliggende boodschap misschien zullen beseffen.’

‘Waar denk je aan?’

‘Ik heb het gevoel dat wij in Nederland de geschiedenis herhalen. Daar wil ik in ieder geval op gewezen hebben, niet met een

opgestoken vingertje; geen deugpreken, want ik weet ook niet hoe het allemaal beter kan en ook geen polariserende kretologie zoals je die in het Twitter-riool tegenkomt. Ik wil dat je de geschiedenis van mijn ouders beschrijft, want die heeft mij jarenlang in zijn greep gehad. Ik ben bang dat we die zullen herhalen.'

We raakten aan het filosoferen en verdwaalden ouderwets, zoals we ruim een halve eeuw eerder tijdens warme zomernachten, in het Rommelgebergte hopeloos verdwaalden in de manieren waarop wij de wereld konden verbeteren. Ons optimisme was eindeloos, ons zelfvertrouwen grenzeloos.

'Ik wil graag met onze kennis over het verleden naar de toekomst kijken.'

'Wat voor associaties heb jij bij begrippen als verleden, heden en toekomst?'

Hij nam een slok water en dacht een tijdje na.

'Vergankelijkheid en eeuwigheid.'

'Ga door.'

'De toekomst verandert iedere seconde in geschiedenis. Het *nu* bestaat niet. Als ik *nu* zeg is het, op het moment dat jij het hoort, al veranderd in daarnet. De toekomst kun je beïnvloeden, het verleden niet. De toekomst biedt ruimte voor keuzes, het verleden niet. De toekomst is vergankelijk, het verleden is eeuwig en keuzes maak je op de scheidslijn tussen die twee.'

Merel kwam flink bezweet de tuin weer in en hoorde Maartens laatste woorden.

'Diepzinnig hoor. Last van de hitte misschien?' lachte ze. 'Ik ga even douchen en daarna lust ik wel een glas witte wijn.'

Maarten keek haar na. 'Genoeg voor vandaag? Morgen de zware kost? Fijn dat je blijft slapen man, ik ben blij dat we elkaar weer zijn tegengekomen.'

We liepen naar binnen. Hij pakte een groot dienblad en drie wijnglazen, vulde een paar schalen met knabbels en pakte uit de koelkast een mooie Chablis, die hij in een koeler plaatste.

Terug onder de plataan hieven we het glas. ‘Op de hereniging en op de vriendschap,’ toastte Maarten. Merel vulde hem aan terwijl ze naar me keek: ‘En op de kennismaking.’ We kregen gezelschap van hun bejaarde hond. Maarten gaf haar een aai over de kop.

‘Yuta schuift altijd aan als er wat te eten valt. Ik hoef maar een pan op het aanrecht te zetten, dan komt ze al uit haar mand met een houding van daar moet ik toch echt dringend even bij zijn.’

De zwarte labrador ging in het gras liggen en hield ons nauwlettend in de gaten. Maarten zag me naar haar kijken. ‘Merel wilde dolgraag een hond, ik niet. Dat veranderde toen we in Frankrijk een keer met burens op de camping flink aan de wijn zaten; hun hond was zo lief en aanhankelijk, dat ik overstag ging.’

‘Het was meer een kwestie van bezwijken,’ onderbrak Merel hem, ‘en mijnheer had een voorwaarde: hij de lusten en ik de lasten, maar ondertussen is ie gekker met haar dan met mij. Dat vertelt ie natuurlijk niet.’ Ze keek hem uitdagend aan.

‘Ik beken,’ lachte Maarten. ‘Ze wordt dit najaar dertien en ik moet er niet aan denken dat ze er niet meer zal zijn.’

‘Sinds Maarten jou tegenkwam in Winterswijk, heeft hij het steeds over jullie boekenproject. Lijkt jou dat wat?’ vroeg Merel.

‘Misschien wel. Ik weet nog te weinig, niet meer dan dat het over zijn ouders moet gaan.’

‘Klopt en dan vooral over wat mijn vader en zijn ouders in de jaren dertig hebben meegemaakt.’

2

Voorjaar 1933

De roerige jaren twintig, die volgden op de Grote Oorlog van 1914 tot 1918, vormden een periode van welvaart en bijna onbegrensde mogelijkheden. De economie groeide ongekend snel, de lonen waren hoog en de Amerikanen hadden zoveel te besteden dat de vraag naar producten bijna per dag steeg. De prijzen ook. Banken leenden grote bedragen aan bedrijven en particulieren. Er werd geleefd en gewerkt onder het motto *Leef nu, betaal later*. De consumptiemaatschappij was geboren. De bloeiende economie maakte mensen zorgeloos. Het vertrouwen was torenhoog. Veel mensen kochten met geleend geld aandelen op de beurs om die later met winst te verkopen. Ze leefden in een speculatieve bubbel, een roes van blind optimisme, die slecht was voor het gezonde verstand.

Door te hoge productie werd het aanbod van goederen in de zomer van 1929 groter dan de vraag. Daardoor daalden de prijzen en de winsten. Steeds meer mensen probeerden hun aandelen te verkopen, waardoor die razendsnel minder waard werden. Er ontstond paniek en op 24 oktober was het aandelenaanbod zo groot dat de koersen compleet in elkaar zakten.

Miljoenen aandelen waren ineens niks meer waard. Het veelal geleende geld waarmee ze waren gekocht, verdampte volledig. Diverse banken vielen om en sleurden het spaargeld van hun klanten met zich mee.

Het optimisme dat bijna een decennium had geduurd, veranderde in luttele maanden in pessimisme. Mensen kochten minder en steeds meer bedrijven gingen failliet. Die vicieuze cirkel trof de gehele industriële wereld als een mokerslag.

Ook Nederland ontkwam er niet aan. Een snelgroeiend aantal gezinnen was aangewezen op een uitkering van de staat, die net genoeg was voor de huur en een karig maal. Werklozen moesten twee

keer per dag een controlekaart af laten stempelen, om te voorkomen dat ze naast hun schamele uitkering zouden werken.

Johan te Winkel was kruidenier in Winterswijk. Hij stamde uit een gezin met tien zonen en drie dochters. Zijn vader had een houthandel, dreef een winkel en was boer in het Woold, een van de buurtschappen van het dorp. Hij was door zijn opvoeding zeer gelovig geworden, lid van een orthodox hervormde kerkelijke minderheid, sociaal bewogen en gehecht aan de Nederlandse samenleving en het vorstenhuis van Oranje. Van de gevestigde politieke partijen moest hij niets meer hebben, omdat ze er niet in slaagden de crisis het hoofd te bieden. ‘Ze zouden zich hard moeten maken voor de belangen van middenstanders, in plaats van hun onderlinge ruzies uit te vechten. Zelfs bij ons is daardoor het communisme nu aan het wortelen.’

Hij doelde daarmee op metselaar Gradus Kobus uit de buurtschap Meddo. Die had de socialisten de rug toegekeerd en zich bij de communistische partij aangesloten, overtuigd als hij was dat die meer zou doen voor de minst bedeelden onder de arbeiders. Te Winkel en Kobus waren absolute tegenpolen, maar zij hadden hun afkeer van de bestaande politieke partijen met elkaar gemeen en ze waren beide zeer principieel. Kobus verdiende als metselaar net genoeg om zijn gezin in leven te houden. Opdrachten gingen vaak aan zijn neus voorbij omdat men geen communistische onruststoker over de vloer wilde hebben, hoe goed het werk dat hij leverde ook was. Toch wisten zijn vrouw en hij nog van hun karige inkomen te sparen om er minder bedeelden mee te helpen.

Johan praatte vaak over de crisis met twee bevriende collega’s en burens, slager Johannes Pecht en fietsenmaker Herman Feberwee. De benoeming van een socialist tot wethouder in Winterswijk was voor hen een absoluut dieptepunt. Het was tijd dat er in Nederland een andere wind ging waaien.

Eind januari vertelde Johan hen over een landdag die kort daarvoor in Utrecht was georganiseerd door een nieuwe organisatie: de Nationaal-Socialistische Beweging (NSB) onder leiding van Anton Mussert. ‘Hij streeft naar een volksgemeenschap waar orde, discipline en zelfrespect voor de natie centraal staan en nationale belangen boven persoonlijke belangen gaan. Een volkse beweging vol actieve leden die zich met elkaar verbonden weten.’

‘Dat klinkt alsof het communisten zijn, Johan,’ reageerde Herman Feberwee. ‘Daar wil je toch niks mee van doen hebben?’

‘Het zijn allesbehalve communisten Herman. Hier, lees zelf maar.’

Hij gaf een krant met het verslag van de landdag aan zijn buurman, die al lezend af en toe instemmend mompelde. ‘Dat klinkt op zich niet verkeerd, alleen staat dat gedoe met die uniformen en die koppelriemen me niet aan. En dat fascisme? Dat kan toch niet veel goeds brengen? Het is in ieder geval beslist niet christelijk.’

Daarmee legde Herman zonder het te beseffen de vinger op de zere plek bij de kruidenier, die geen antwoord had op de vraag of fascisme en christendom met elkaar te verenigen waren. Daarom was hij Volk en Vaderland gaan lezen. Daarin propageerden Mussert en de zijnen hun ideeën. Hij volgde aandachtig de discussies in de kranten en toch kwam hij er niet uit.

‘Ik heb een brief geschreven aan de burgemeester van Maartensdijk,’ meldde Johan begin februari aan Johannes Pecht. ‘Hij is van de Antirevolutionaire Partij en hij heeft op de landdag voor de NSB gekozen. Voor hem is het dus wel verenigbaar.’

‘En? Heb je antwoord gekregen?’

‘Nou en of. Hij vertelde uitgebreid waarom hij lid is geworden en hij sloot het programma en de beginselen van de beweging erbij in. Verder adviseerde hij me, om met ene Hamer te gaan praten. Die werkt hier als vrijwilliger bij de politie; is ook christelijk; geen lid, maar hij onderschrijft de uitgangspunten van de NSB wel. We gaan

volgende week met elkaar praten en daar wil ik Herman en jou graag bij hebben.’

Zo gezegd, zo gedaan. Ze spraken een paar keer met Hamer en ze kwamen uiteindelijk tot de overtuiging dat de parlementaire democratie zou vastlopen, wat weer moest leiden tot een samenleving met één partij, aangevoerd door een sterke leider. Begin april hakte Johan de knoop door. ‘Mannen, de parlementaire democratie is dood, de NSB is het voor de hand liggende alternatief, maar fascisme zonder christendom heeft geen inhoud en daarom ga ik me morgen aanmelden als lid. Ik hoop dat jullie hetzelfde zullen doen, opdat het christelijke geluid gewaarborgd blijft.’

De mannen knikten instemmend, waarop hij vier glazen pakte en voor ieder een jonge klare inschonk. Ze brachten een toast uit. ‘Op het Vaderland, Oranje en het volk!’

Er braken drukke tijden aan. Binnen een week na hun aanmelding werden ze bezocht door Frits Wessels, gewestelijk propagandaleider van de beweging en belast met de organisatorische opbouw in de oostelijke provincies.

Op 6 juni organiseerden ze een vergadering in zaal Beskers aan de Kottenseweg. Dat had nogal wat voeten in de aarde want de Communistische Partij Holland en de Onafhankelijke Socialistische Partij hadden in een pamflet de bevolking opgeroepen om massaal te demonstreren tegen het opkomende fascisme. Uit vrees voor ongeorddheden was de politie daarom prominent aanwezig.

Burgemeester Van der Voort van Zijp uit Maartensdijk gaf na de uitgebreide correspondentie met Johan graag gehoor aan de uitnodiging om te spreken. Hij stelde voor zich te laten vergezellen door kringleider Jacobus Overwijn uit Rotterdam. ‘Hij is een talent op het gebied van de retoriek en Mussert geeft hoog van hem op.’

‘Mijne volksgenoten,’ begon Overwijn, ‘men ziet aan Italië en Duitsland wat de NSB voor Nederland kan doen. We moeten maling hebben aan het internationalisme en ons beperken tot eigen land, eigen volk en eigen welvaart. We moeten handelen in de geest van Willem van Oranje, de grondlegger van onze nationale zelfstandigheid. Juist nu in dit tijdperk van onze geschiedenis waarin ons volk te gronde dreigt te gaan!’

Geregeld klonk applaus. Zijn woorden gingen erin als koek. De bijeenkomst verliep rustig, maar na afloop braken rellen uit waarbij over en weer door politie en demonstranten hard op elkaar werd ingeslagen.

In de maanden daarna werkten de vier initiatiefnemers onder strakke begeleiding van het hoofdkantoor, energiek verder aan de uitbouw van Groep Winterswijk en op 22 augustus konden de Winterswijkers in het volle en met de zwart-rode NSB-vlaggen versierde Feestgebouw, kennismaken met de leider, Anton Mussert, die fel van leer trok tegen het democratische regeringsstelsel. ‘Mijne Volksgenoten, ons volk wordt beschouwd als hoenders, die in verschillende kippenhokken zitten met voor ieder hok een baas, die eens in de vier jaar commandeert: *‘Leg een ei!’* De eieren worden geteld en de baantjes verdeeld. Ik geloof daarom niet dat veel landgenoten nog heil verwachten van het democratische regeringsstelsel.’

Instemmend geroezemoes en hier en daar een aarzelend applaus volgden op deze woorden. Mussert vervolgde zijn betoog en vergeleek het fascisme met het communisme dat de heilstaat die het beloofde, zeker niet zou brengen. ‘Door middel van roof, moord en hongersnood grijpen ze in Azië de macht. Dat willen wij niet! Het Europees fascisme is geheel langs legale weg aan de macht gekomen. Mussolini is door de pers afgeschilderd als iemand, die in staat is heel Europa in vuur en vlam te zetten. Toch weten we nu, dat Italië een land is, waaraan men een voorbeeld kan nemen. In Duitsland is eveneens een volk opgestaan, dat heeft gestreden voor

fascisme. Ook daar is de revolutie langs legale weg gekomen en opnieuw doet de pers alsof de barbaren over Europa worden losgelaten. Noem mij één revolutie, die zo bloedeloos is verlopen als die in Duitsland. Op onze generatie rust de taak Europa weer te verheffen.’

De kleine man sloeg zijn vuist in zijn linkerhandpalm en zweeg een ogenblik terwijl hij zijn woorden bij de toehoorders door liet dringen. ‘Het algemene landsbelang gaat boven het groepsbelang en het groepsbelang gaat boven elk persoonlijk belang. Wij zien de bedrijven als de bestaansbronnen van ons volk. De directeur tot en met de loopjongen hebben samen te werken, omdat ze de plicht hebben te produceren voor ons allen, voor de hele staat. Allen voor één en één voor allen, dát is ons nationaal-socialisme!’

Een daverend applaus was tot ver buiten het Feestgebouw te horen. De avond werd staand afgesloten met het uit volle borst gezongen Wilhelmus.

Op 31 oktober werd de oprichting van Groep Winterswijk voltooid met de verkiezing van de bij boeren en kleine middenstanders populaire veearts en gemeenteraadslid, Willem Bos tot groepsleider.

Zijn politieke overstap baarde veel opzien. Was hij voordien fractieleider van de Vrije Democraten, nu bond hij zich aan een beweging die niets moest hebben van democratie.

3

25 juli 2019

De nacht was warm. Erg warm. Rond de 22°C. Ik kon de slaap moeilijk vatten. Het weerzien met Maarten riep herinneringen aan zorgeloze tijden op, hoewel ik me, sinds ik wist dat hij een zware crisis had doorgemaakt, afvroeg of die jaren voor hem wel zo zorgeloos waren. Daar twijfelde ik destijds nooit aan. Het kwam toen niet eens bij me op dat hij ergens onder gebukt zou kunnen gaan. Hij was altijd vrolijk. Nooit te beroerd om de handen uit de mouwen te steken en hopeloos verliefd op Hennie, een beeldschoon meisje met zwarte krullen. Toen hun verkering uit raakte, gedroeg hij zich een tijd lang anders dan we van hem gewend waren. Hij was in zichzelf gekeerd, praatte er niet over en wij durfden er niet over te beginnen. We vonden het logisch dat hij zich anders gedroeg. Verdriet kan op die leeftijd onoverkomelijk lijken en toen hij na een paar weken weer de oude leek te zijn, vergat ik het. Hij danste, blowde en dronk als vanouds en we vonden nog altijd, dat wij geroepen waren om van de wereld een plek te maken, waar het net zo goed toeven was als in ons aardse filiaal van het Paradijs: de graanzolder van de Chi Chi Club.

We zaten pas rond het middaguur in de inmiddels alweer behoorlijk warme tuin, dus werd het ontbijt meteen de lunch. Maarten kwam met verschillende versgebakken broodjes uit de keuken. ‘Zelfgemaakt,’ glunderde hij. ‘Hobby van me.’

‘Zeg maar gerust obsessie,’ grijnsde Merel. ‘Een dag niet lekker gegeten gaat bij hem de boeken in als een rampzalige dag.’

Na het lunchontbijt ging Merel naar haar moeder, die aan Alzheimer lijdt en in een verpleeghuis woont. ‘Het is hartverscheurend om te zien. Als ik bij haar ben, geniet ze enorm, alleen heeft ze geen idee meer wie ik ben. Ik zal haar vreselijk missen, toch gun ik haar dat ze een keer in slaap valt en niet meer wakker wordt.’

‘Klaar voor de zware kost Frits?’ Maarten zat er ontspannen bij. Hij leek niet tegen het gesprek op te zien.

‘Ik wil het over het gezin hebben waar mijn vader in opgroeide. Het gezin van opa Gerrit en oma Bertha. Wat er in die tijd gebeurde, lijkt nu herhaald te worden.’

Hij wist veel over de opkomst van het nationaal-socialisme in Winterswijk en hij zag verschillende parallellen met het heden: ‘De nationaal-socialisten van toen kun je vrijwel een op een vergelijken met de nationaal-populisten van nu.’

Hij citeerde Menno ter Braak, de vooroorlogse schrijver die op 15 mei 1940 de dood verkoos boven de bezetting: ‘Democratie gaat er van uit dat mensen gelijk zijn, maar dat zijn ze helemaal niet. Het is een loze belofte, die onherroepelijk uitdraait op een teleurstelling. Daar komen boosheid en haat uit voort, tegen wie *ons* teleurstellen en tekortdoen.’

Haat is door de nationaal-socialisten in de jaren dertig stelselmatig aangewakkerd. De schuld voor de toen heersende armoede werd bij de gevestigde partijen gelegd en daarom wilde het nationaal-socialisme de democratie vernietigen.

‘Forum voor democratie wil het *partijkartel* omverwerpen, zoals de NSB de gevestigde partijen wilde elimineren om een eind aan de democratie te maken. Baudet probeert in het gevele van Poetin te komen, zoals Mussert destijds probeerde bij Hitler.’

‘Ik snap wat je bedoelt en ik zie de overeenkomsten tussen toen en nu, maar hoe past het gezin van jouw grootouders daarin?’

Hij stond op, liep het huis in en kwam even later terug met twee biertjes, glazen en een flesopener. We proostten met elkaar en hij begon te vertellen.

‘In het gezin van mijn grootouders werden vier zonen geboren, Meindert, Albert, Herman en Johannes.’

4

15 juni 1935

Gerrit Hesselink was boekhouder bij De Batavier, een van de textiel fabrieken in Winterswijk. Het bedrijf zat door de crisis in grote problemen. Er was al drie keer een collega van hem ontslagen met als pleister op de wond, een weekloon en de belofte dat hij in betere tijden als eerste weer zou worden aangenomen.

De Hesselinks waren gastvrije mensen met een groot hart voor hun medemensen. De deur stond er altijd open en Gerrit hield mannen graag de tabakspot voor. ‘Stop er nog maar een van mij, niets zo lekker als een fijne pijp in goed gezelschap.’

Deze dag was een feestdag. Gerrit vierde zijn zevenendertigste verjaardag en dat betekende een vol huis, wat veel passen en meten vergde om voor iedereen plek te maken. De schuifdeuren tussen de voor- en achterkamer gingen open, het opklapbed werd tegen de muur gekanteld en de gordijnen voor de ombouw gesloten. De eettafel verhuisde naar het midden van de achterkamer, de stoelen in een kring eromheen. De tabakspot, een doos sigaren en een glas vol sigaretten in het midden erop. De mannen zaten altijd in de achterkamer, zodat de rook makkelijk door de openstaande tuindeuren weg kon trekken. Bertha schudde haar hoofd toen Gerrit van de sigarenboer terugkwam. ‘Het geld groeit jou zeker op de rug, man.’

‘Ach, wij kunnen het gelukkig nog doen.’ Hij wist dat ze het niet meende want ze bracht regelmatig een pan soep of een stampot naar de burens, die van de steun leefden sinds buurman Martinus was ontslagen. Om die reden wilden ze ook niet naar de verjaardag van Gerrit komen. ‘We hebben niet eens geld om één sigaar voor hem te kopen.’

Martinus kleurde tot achter zijn oren bij deze bekentenis. Toch accepteerde Bertha het niet. ‘Jullie mogen niet ontbreken op zijn verjaardag. En hij wil beslist geen cadeau.’

Buurvrouw Willemien kwam extra vroeg. Ze had een veldboeket vol klaproosjes, margrietjes en korenbloemen gemaakt. ‘Ik wilde niet met lege handen aankomen, ook al had je dat nog zo gezegd Bertha. Jullie zijn zo goed voor ons.’

Bertha wuifde de excuses weg en nam het boeket met een brede lach in ontvangst. ‘Ach wat, dat zouden jullie ook doen als ons zulke ramspoed was overkomen. Ik vind het een prachtig boeket Willemien, die zetten we gauw op een vaas in de voorkamer, dan kan iedereen ze bewonderen.’

‘Ontvang jij de gasten maar,’ zei Willemien, ‘dan zet ik koffie.’

Gezellig geroezemoes drong door tot in de keuken, waar Willemien de boterkoek in punten sneed. ‘Wat een prachtig boeket, waar heb je dat vandaan Bertha?’ vroeg Martina te Kortschot, die er samen met haar man Hans en zoon Jan was.

‘Dat heeft Willemien gemaakt, die kan dat zo verschrikkelijk goed. Ze zou zo een bloemisterij kunnen beginnen, vind je niet?’ Iedereen knikte instemmend en Willemien stond in de keuken te glunderen. Meindert, de oudste zoon van Gerrit en Bertha, wenkte Jan om mee te komen naar de tuin. De aardbeien waren rijp en de jongens waren grote liefhebbers van de voorjaarsvruchten. Bertha vergeleek hen vaak met spreuwen.

‘Niet te veel anders gaat moeder weer mopperen,’ zei Meindert.

Jan knikte en stak een grote aardbei in zijn mond. ‘Ze zijn heerlijk en wat zijn er veel dit jaar.’

De twee vrienden zaten bij elkaar in de klas. Ze haalden mooie cijfers en hadden het erg naar hun zin op de HBS. Meindert wilde kinderarts worden en Jan had, als boerenzoon zijn zinnen gezet op de landbouwschool. Hij was volgens zijn vader voor het boerenbestaan in de wieg gelegd. ‘Zo klein als ie was, zo duidelijk kon je zien dat hij de wereld bekeek met de ogen van een echte boer.’

Hans kreeg gelijk. Jan was van jongs af aan niet bij de beesten weg te slaan. Achter in de buurtschap Ratum, vlak tegen de Duitse grens,

groeide hij tussen de dieren op in een paradijsje. Als mensen wel eens vroegen wat een boerenzoon toch op de HBS had te zoeken, was zijn antwoord steevast: ‘De hogere landbouwschool. Ik wil later een groot bedrijf opzetten.’

Door het boerenbedrijf van zijn ouders hadden ze altijd genoeg te eten, maar financieel gezien was het geen vetpot en diep van binnen vreesde hij dat de crisis zijn ouders zou dwingen hem van school te halen. Hij had ze er bij toeval eens over horen praten. Martina vroeg zich af of het niet beter zou zijn als Jan werk ging zoeken, zodat ze wat meer geld te besteden kregen. Hans wilde dat beslist niet. ‘Zolang wij nog te eten en te drinken hebben en we ons nog fatsoenlijk kunnen kleden, laten we Jan doorleren. Als hij de landbouwschool heeft afgemaakt, kan hij de boerderij laten groeien en dan krijgen wij het ook beter.’

In huis was het een drukte van belang. De mannen rookten er, nu de tabak zo ruim voorradig was, flink op los. Ze praatten over de nationaal-socialisten van Anton Mussert. Die hadden in Winterswijk bij de statenverkiezingen in april ruim twintig procent van de stemmen gekregen. Een groot deel daarvan was op de plaatselijke veearts Willem Bos uitgebracht.

De meningen over Bos waren verdeeld. Zijn vader was schoolmeester in de buurtschap Miste, waar zijn liefde voor dieren al vroeg duidelijk werd. De jonge Bos was vaak bij de boeren in de omgeving te vinden. Het verbaasde dan ook niemand dat hij na de HBS voor dierenarts ging studeren. Toen hij klaar was met de studie en zich in Winterswijk vestigde, werd snel duidelijk hoe kundig hij was en doordat hij het dialect goed beheerste en een warme belangstelling voor de plattelanders aan de dag legde, namen de mensen hem makkelijk in vertrouwen.

Het gesprek werd steeds levendiger. Argumenten vlogen over en weer. De een was van mening dat je met de NSB de Duitsers

binnenhaalde. Een ander wees op de groeiende haat tegen de Joden en er waren er ook die het opnamen voor de nationaal-socialisten.

‘De NSB heeft niks tegen Joden, zolang ze trouwe Nederlanders zijn. Die zionisten zijn het probleem. Dat zijn gasten op doorreis, afpersers en criminelen! Die brengen niks goeds mee.’

Bertha hoorde het aan en greep in. ‘Man, wat vind je ervan, zullen wij de borrel inschenken?’ Op slag verstomde de discussie. De mannen hadden flink dorst gekregen van alle praat.

Nieuwsgierig naar de rest? Bestellen kan via [deze link](#).